

Özgür İfade, Bilim ve Toplumsal Gelişme

Giriş

İfade özgürlüğü, tanım itibarıyla, insanların düşündüklerini, herhangi bir korku, sindirme veya tehdide maruz kalmadan dile getirebildiklerinde gerçekleşir. Burada ifade edilen fikirlerin nezaket, nezahet, kibarlık, ediplilik v.b. biçimlerde, adab-ı muâşeret kurallarına uygun olarak ifade edilip edilmemeleri ne bir sınırlama ne de bir hoşgörü konusu değildir. Öfke, acı, üzüntü, aşağılanma v.b. duygularla hareket edenlerin ifade edecekleri görüş ve duygularının içinde buldukları ruh halini yansıtmaya kadar doğal bir insani durum olamaz. Üstelik ifade edilen fikirler bir toplumun tümü için dahi kabul edilemez, hoş karşılanmayan, olağandışı, alışılmadık, yadırganacak, rahatsızlık veren bir mahiyette olabilir. Ayrıca bu fikirlerin düzene karşı (*anti-establishment*), egemen çıkarları, devleti veya hükümet politikalarını eleştiren fikirler de olması, demokrasilerde onları ifade edilemez kılmaz.

Demokrasilerin oluşup geliştiği toplumların kültür ortamı çoğulcu (*pluralist*) bir içeriktedir. Çoğulcu kültür ortamının mevcudiyeti, aykırı olmanın ve aykırı fikirleri savunmanın (*dissent*) adeta dokunulmaz ve kutsal bir değer olarak kabul edilmesiyle mümkündür¹. Bu, bir tek kişinin herkesten farklı ve hatta taban tabana zıt bir görüşte olması durumunda bile, o kişinin fikrini korkmadan, tehdit edilmeden, gözdağı verilerek sindirilmeye çalışılmadan savunabilmesi anlamına gelir². Ancak, bu tür toplumlarda sivil toplum gelişir; onun içinden bireylerin rızasına dayanan ortaklıklar ve şirketlerden kulüp ve derneklere, hatta siyasal partilere kadar uzanan bir yelpazede gelişirler. Aynı çoğulcu kültür ortamı farklı fikirlerin ve yeniliklerin ortaya çıkmasına, bunların bir eleştiri ve tartışma sürecinden sonra kabul görerek hayata geçmesine yol açar. Değişen dünya koşullarına uyum sağlama çabalarını böyle bir çoğulcu ortamda sürdüren toplumlar, yenilenmeyi (*innovation*) ve yaratıcılığı daha başarılı ve hızlı bir biçimde sürdürebilirler. Böyle bir ortam, bir yandan yeni fikirlerin, yeni teknolojilerin, yeni mal ve hizmetlerin üretilmesine, diğer yandan da iktisadi refahın genişleyerek tabana yayılmasıyla iktisadi kalkınmaya olanak sağlar.

¹ G. Sartori, *Political Parties and Party Systems*, 1978

² Aynı Eser

Aynı çoğulcu kültür ortamı, bir diğer yandan da, en aykırı fikir ve önermelere açık bir bilimsel araştırma zemininin oluşmasına ve yaşamasına katkıda bulunur. Çoğulcu toplumun kültürel ortamı, en düşünülmemeyen hayal ürünlerinin düşünülmesine, en yerleşik düşüncelerin sorgulanmasına, alabildiğine mantık, yöntem, gözlem, veri ve diğer açılardan incelenip eleştirilmesine olanak sağlar. Bu sınırlanmamış düşünce ve ifade ortamında, bilimsel buluşlar ortaya çıkar, tartışılır, eleştirilir, sınanır ve nihayet yanlışlanabilir (reddedilir) veya bu zorlu süreçlerden sonra kabul görürler. Bilimsel araştırma yapacak bireylerin yetiştirilmesinde, onlara hayal güçlerini çalıştırarak başkalarının hayal edemediklerini hayal etmeyi, daha önce bilinmeyen bulmayı, olgulara daha önce bakılmamış bir açıdan bakmayı, başkalarının çözemediği problemleri çözmeyi öğretmeye ve bu tür girişimlerde bulunmaya özendirilmeye gayret edilir. Bu da doğal olarak toplumda yerleşik olan ve genel kabul gören düşüncelerin sorgulanmadan kabul edilmesiyle tamamen zıt bir düşünce pratiğidir. Hatta araştırmacı olarak yetişecek olan bilim insanının her şeyden şüphe etmesine, mantıksal (matematiksel) olarak ve gözleme (olgu veya kanıtlara) dayalı olarak düşüncesinin yanlış olmadığına kuvvetle belirlenmesine kadar şüphe etmeye devam etmesini öğrenmesine özen gösterilir. Bilim insanlarının aykırı görüş, düşünce ve fikirleri olması ve bunları ifade etmeleri, sokaktaki bireyler tarafından ne kadar garipsense de, doğaldır. Eğer onların bu alışkanlıkları ve çalışma ilkeleri olmasaydı, bugün ne otomobil veya uçakla yolculuk ediyor, ne dizüstü veya tablet bilgisayar kullanıyor, ne de cep telefonu ile konuşabiliyor olurduk. Bilimsel düşünce ve ifade yaşadığımız hayatı bizim için hızlandıran, kolaylaştıran ve dolu dolu yaşamamızı sağlayan bu buluşlara yol açtığı kadar, hayatın toplumsal ve siyasal olayları konusunda da farklı, aykırı, çarpıcı, incitici, olağandışı ifadelerin dillendirilmesine neden olur. Sorun odur ki, eğer bu durumlardan hoşlanmıyorsak ve bilim insanlarının düşünce ve ifadelerini sadece iktidarın, toplumun, bir ideolojinin v.b. sınırların içine hapsetmeye çalışırsak, emin olunuz ki, hayatı kolaylaştıran birçok buluşa da elveda demeyi göze almamız gerekecektir. Fikir özgürlüğü olmayan toplumlarda yaratıcı düşünce olmaz ve eninde sonunda ekonomik gelişme de tıkanır. Biz halâ anne ve babalarımızın hayatlarını sürerken, ifade özgürlüğünü sınırlandırmayan yerleşik demokrasiler, (örneğin ABD, Finlandiya, İtalya, Şili, Güney Kore, Japonya, İngiltere, İsviçre v.b.) buluşlar yapmaya devam edeceklerdir. O zaman bizler, onların iktisadi düzeyini gıpta ile seyretmeye devam edecek, düşünen

bireylerimizi yurtdışına beyin göçü olarak göndermeyi arttıracak, ülkemizin iktisadi gelişmesinden de feragat edeceğiz.

Bilim ve İfade Özgürlüğü

Bütün bu önemine karşın, ifade özgürlüğü de suiistimal edilebilir mi? Bundan dolayı da çeşitli olumsuzluklar doğabilir mi? Bu iki soruya da olumlu yanıt vermek mümkündür. O zaman ne yapılacaktır?

ABD’ndeki uygulamada, ifade özgürlüğünün, ne kadar suiistimal edilirse edilsin, herhangi bir sınırı olmaması yeğlenmiştir. Ancak, bireylere iftira edilmesi, şantajda bulunulması, bir hususta gerçeğin saklanması için gerçek dışı beyanda bulunulması (yalancı tanıklık / *perjury*) bu özgürlük tanımının içinde yer almaz, suçtur. Nitekim ABD Başkanı William Clinton’un 1998 -1999 yıllarında yemin ettikten sonra gerçek olmayan bir beyanda bulunduğu (*perjury*) ve adaletin gerçekleşmesini bu yolla engellediği (*obstruction of justice*) gerekçeleriyle bir azil soruşturmasına (*impeachment*) tabi tutulduğu, ülkemizde de dikkatlerden kaçmamıştır. Bir diğer örnek daha da dikkat çekicidir. 11 Eylül 2001’de New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’nin bulunduğu İkiz Kulelere yapılan el-Kaide saldırısı sonrasında Colorado Üniversitesi beşeri bilimler profesörü Ward LeRoy Churchill, hükümetin izlediği dış politikayı ağır bir dille yeren, özellikle kışkırtıcı bir dizi yayın yapmıştır. Nazi savaş suçlusunu Eichmann’ın adını kullanarak, İkiz Kulelerde çalışan mali sektör elemanlarını “ küçük Eichmannlar” diye nitelendiren Churchill; ABD dış politikası hakkında da “soykırıma eğilimli emperyalizm” tabirini kullanmıştır. Colorado Üniversitesi, 2005 yılında, bu öğretim üyesi hakkında ABD yerlileri hakkında yürüttüğü araştırmaların etik içeriği konusunda soruşturmalar açmış ve bu soruşturmalarda çeşitli ihlallerin varlığını saptanmıştır. Bunun üzerine Churchill işinden çıkartılmış ve uzun bir hukuki itiraz süreci sonunda da Colorado Üniversitesi’ndeki işine geri dönmesine mahkemelerce izin verilmemiştir. Ancak Churchill Amerikan politikasına ve sistemine yönelttiği eleştirel ifadelerden dolayı terörü övme veya ABD devletine hakaret gibi bir suçlamayla ne tutuklu ne de tutuksuz olarak yargılanmamıştır.

Avrupa’da ifade özgürlüğünün sınırları ABD’ne oranla daha dardır ve bunda yirminci yüzyılda yaşanan soykırım olaylarının da etkisi mevcuttur. Örneğin, Yahudi soykırımını inkar (*holocaust denial*) ırkçılık suçu olarak tanımlanmış ve ırkçılığın da ifade özgürlüğü kapsamına girmeyen bir suç olduğu

kabul edilmiştir. Alman Nazilerinin yahudi soykırımı yapmadığını iddia eden İngiliz tarihçi David Irving, Birleşik Krallıkta özgür bir hayat sürmeye devam etmesine karşın, Avusturya’da 2005 yılında tutuklanarak yargılanmış ve Nasyonal Sosyalist etkinlikler dolayısıyla üç yıl hapse mahkûm edilmiştir. Başka bir dava sonucunda İngiliz mahkemeleri tarafından 2 milyon sterlinlik bir para cezasına çarptırılmış, ayrıca başka zamanlarda da Almanya, İtalya ve Kanada’dan sınır dışı edilmiştir. Bu davalara konu olan hususlarda da, Irving’in yazdıklarında sahtecilik yaptığı, verileri kendisini haklı gösterecek biçimde seçerek kullandığı gibi bilimsel etik ihlallerine de işaret edilerek, soykırım reddi savının bilimsel değil, ideolojik – siyasal bir nitelikte Nasyonal Sosyalist propagandası olduğuna hükmedilmiştir.

Gerçek olmayan verilerle, verileri çarpıtarak veya başkaları tarafından yayınlanmış olan bilimsel bulguları kendisi tarafından bulunmuş gibi takdim ederek (intihal / *plagiarism*) yayınlamak, akademik etik ihlali olarak kabul edilerek, bunu yapan bilim insanlarının üniversiteleriyle olan bağları kesilir, akademik saygınlıkları kalmaz. Eğer bu yapılan etkinlikler sonucunda başkalarının zarara uğramaları söz konusuysa, bu zararların hukuken tazmini yoluna da gidilir.

Dolayısıyla, üniversitelerdeki ifade özgürlüğünün ırkçılık yapmamak, akademik etik ihlalinde bulunmamak gibi sınırları olduğu pek çok ülkede kabul edilmiştir. Ancak, bu sınırlar konusundaki kurallar, yerleşik demokrasilerin kurumsallaşmış üniversitelerinde gayet düzgün biçimde oluşturulduktan sonra uygulanır. Bu tür toplumlarda ve onların üniversitelerinde ifade ettiği fikirleri hükümeti, devleti veya bir siyasal partiyi eleştirdiği, yerdiği için yahut hükümet veya devlet yetkililerinin söylediklerini reddettiği, yanlışladığı veya onların tersini iddia ettiği için herhangi bir vatandaşın veya bir bilim insanının suçlanması, tutuklanması veya yargılanması söz konusu değildir.

Türkiye’de Bilim, “Disiplin” ve İfade Özgürlüğü

Ülkemizde bilim insanlarının uyacakları çalışma esasları ve bunların ihlali durumunda karşılaştıkları disiplin ve ceza soruşturması ve kovuşturmasına ilişkin hususlar, 6 Kasım 1981’de çıkan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu kanunun 53. maddesinin a, b ve c fıkraları öğretim elemanlarının ve diğer yükseköğretim personelinin tabi olduğu disiplin ve ceza işlerini düzenlemektedir. Basite indirgersek, bu suçlar ikiye ayrılmış, bir kısmı yaptıkları görevin gereği idari disiplini ilgilendiren suçlar olarak 53. maddenin (a) ve (b) fıkralarıyla düzenlenmiştir. 53. maddenin (c) fıkrasında da ceza soruşturması usulü anlatılmıştır. Bu maddenin içinde 53/c-7’de, ideolojik amaçlarla Anayasa’da yer alan temel hak ve hürriyetleri, devletin ülkesi ve milletiyle olan bütünlüğünü, Cumhuriyeti ortadan kaldırmak maksadıyla işlenen suçlar gibi suçları işlediğinden şüphelenilenler hakkında, doğrudan Cumhuriyet Savcılarının soruşturma açacağı belirtilmiştir.

2547 sayılı Kanunun disiplin işlerini düzenleyen 53/a fıkrası, yükseköğretim kurumlarında yetkili disiplin amirleri ile disiplin kurullarını belirlerken; 53/b fıkrası, öğretim elemanları, memur ve diğer personelin disiplin işlemleri ile disiplin amirlerinin yetkilerinin, devlet memurlarına uygulanan usul ve esaslara göre Yükseköğretim Kurulunca düzenleneceğini öngörüyordu. Söz konusu yönetmelik de 21.06.1982’de Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2547 sayılı Kanunun 53/b hükmü, 01.03.2014 tarih ve 6528 sayılı kanunun 7. maddesi ile *“Öğretim elemanları, memur ve diğer personele uygulanabilecek disiplin cezaları uyarma, kınama, yönetim görevinden ayırma, aylıktan kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezalarıdır. Hangi fiillere hangi disiplin cezasının uygulanacağı, bu bentte sayılan kişilerin disiplin işlemleri ve disiplin amirlerinin yetkileri, Devlet memurlarına uygulanan usul ve esaslar da göz önüne alınmak suretiyle Yükseköğretim Kurulunca düzenlenir.”* şeklinde değiştirilmiştir. Bu yeni düzenlemeye karşı ana muhalefet partisinin başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi, 14.01.2015 tarih ve E. 2014/100, K. 2015/6 sayılı kararıyla, söz konusu düzenlemeyi Anayasa’nın 38., 128. ve 130. maddelerine aykırı bularak iptal etmiştir. Mahkemenin kararı öğretim elemanlarına uygulanacak disiplin cezalarının yanında, bu cezalara karşılık gelen fiiller ile disiplin soruşturmasına ilişkin usul ve esasların da kanunda açık olarak belirlenmesi gerektiği gerekçesine

dayanmaktadır. Anayasa Mahkemesi, kararın yürürlük tarihini 9 ay erteleyerek, parlamentoya söz konusu kanunu çıkarması için süre tanımıştır.

Ancak, bu süre zarfında TBMM, söz konusu kanunu çıkarmadığından, bugün üniversitelerde öğretim elemanlarına uygulanması istenen Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'nin yasal ve anayasal hiçbir dayanağı kalmamıştır. Nitekim Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu da 29.04.2015 tarihinde, mevcut disiplin yönetmeliğinin yasal dayanağının Anayasaya aykırı olduğunun Anayasa Mahkemesince saptanmasıyla, bu yönetmelik hükümlerine göre verilecek disiplin cezalarının hukuka aykırı olacağı yönünde karar vermiştir.

Bu açığı YÖK, 12.11.2015 tarihli genelgeyle, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile doldurmayı önermiştir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki meslektaşlarımızın Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan makalelerinde de belirtildiği gibi, 657 sayılı Kanun bir disiplin ve ceza düzenlemesi olarak yükseköğretim kurumlarında uygulanamaz: "Yükseköğretim kurumları öğretim elemanları da, ... 'diğer kamu görevlisi' kapsamında olup, 'devlet memuru' kategorisine dâhil değildirler. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda öngörülen kurallar, bütün kamu personeli için uygulanacak genel kural niteliğinde olmayıp, Kanun'un 1. maddesinin birinci fıkrası uyarınca kamu personelinin yalnızca bir bölümünü oluşturan ve '*memur*' sıfatını taşıyan personel için öngörülmüştür. Nitekim 657 sayılı Kanun'un 1. maddesinin üçüncü fıkrası, öğretim elemanlarını özel kanunları hükümlerine tâbi olan ve Devlet Memurları Kanunu'nun kapsamı dışında kalan kamu görevlileri arasında zikretmektedir. Bir kanunun açıkça kapsamı dışında bıraktığı personel hakkında uygulanacak genel kurallar içerdiğini savunmak, temel mantık kurallarına aykırıdır." ³Kaldı ki Anayasa Mahkemesi bu günlerde yayınlanan yeni bir kararıyla 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu çerçevesinde bir siyasi partinin basın açıklamasına katıldığı için disiplin cezası verilen bir devlet memurunun bu fiilini ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirmiştir⁴.

³ Cumhuriyet Gazetesi, Ankara Hukuk Hocalarından Uyarı Niteliğinde Makale:

(http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/477695/Ankara_Hukuk_hocalarindan_uyari_niteliginde_makale_Akademisyenlere_sorusturma_acilamaz_.html).

⁴ Anayasa Mahkemesi, 2013/6152 başvuru numaralı dosya üzerine 26/2/2016 tarihli karar. Resmi Gazete, 1/4/2016. Özellikle kararın "Demokratik Toplum Düzeninde Gerekli Olma ve Ölçülülük" altbaşlığı altındaki 41-55 Maddeleri.

Görüldüğü üzere, yukarıda zikredilen Anayasa ve kanun hükümleri, konuya ilişkin Anayasa Mahkemesi ve Danıştay kararları ile doktrindeki baskın görüş doğrultusunda, öğretim elemanları ve diğer yükseköğretim personeli için uygulanabilecek bir disiplin mevzuatı bulunmadığı açıktır.

İdare ve anayasa hukuku penceresinden bakıldığında “Barış için Akademisyenler” bildirisini imzalayan akademisyenler hakkında yükseköğretim kurumlarının atabileceği herhangi bir adım için hukuki temel bulunmamaktadır.

Hükümet tarafından 21 Mart 2016 tarihinde TBMMne sunulan “Tebliğat Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” (“torba” tasarısı) içinde önerilen konuyla ilgili düzenlemeler ayrı bir eleştiriye konu olabilir. Ancak bu düzenlemenin yasallaşması halinde bile, kanunların geriye yürümezliği ilkesi gereği, yürürlükte olmadığı dönemde işlenmiş fiillere uygulanması mümkün değildir.

Bilimsel İfade Özgürlüğü ve Ceza Hukuku

Bilim insanlarının yaptıkları araştırmalar, inceleme ve eleştirel değerlendirmeler, mesleki etkinliklerinin ayrılmaz bir parçası ve özüdür. Bir bilim insanının kendi uzmanlık alanı ya da akademik olarak nitelendirilebilen herhangi bir husus hakkında görüş bildirmesi ya da yayın yapmasına özgün kapsam içi (*intramural*) söylem adı verilmektedir⁵ ve her demokratik toplumdaki bilim ortamında yasalarla ve Avrupa’da da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle korunmaktadır. Bilim insanlarının tüm söylemleri özgün uzmanlık alanı kapsamı içinde değildir. Bilim insanlarının, zaman zaman, siyasal ve toplumsal sorunlara ilişkin olarak görüş bildirmeleri ve hatta başlıca uzmanlık alanlarının dışına çıkarak genel siyasal ve toplumsal sorun ve olgular hakkında görüşlerini iletmeleri söz konusudur⁶. “Buna göre bir bilim insanı bir yurttaş olarak politik meselelerde görüş bildirebilmeli ve bu nedenle herhangi hukuki, idari ya da cezai bir yaptırıma tabi tutulmamalıdır. Söylemin geçtiği yer önemli olmakla birlikte, tek başına

⁵ Pinar Dikmen, “Intramural –Extramural Söylem Çerçevesinde Akademik Özgürlük ve Güncel İHAM Kararları” Güncel Hukuk, Şubat 2016/2 – 146,s.2.

⁶ Eric Barendt, Academic Freedom and the Law: A Comparative Study, Oxford: Hard Publishing, 2010 – s. 272 ve Erci Barendt ve David Bentley, “Meeting Summary: Academic Freedom and the Law” Summary of the International Law Discussion Group meeting held at Chatham House on Wednesday, 8 December 2010, s.3, her iki atıfa da değinen Pinar Dikmen, a.g.e. s.3

belirleyicilik teşkil etmemektedir⁷.” Bu ikinci tür söyleme özgün uzmanlık kapsamı dışı (*extramural*) söylem adı verilmektedir. Bu iki söylem arasındaki fark, birincisinin nitelikli bir düşünce içeriğinde olması ve kamu yararı potansiyeli bulunmasından dolayıdır⁸. Bu potansiyele ulaşılması zorunlu olmamakla birlikte, özgür akademik ifadenin kısıtlanmasının potansiyel bir kamu zararına yol açacağı da düşünülebilir. Bilim insanının özgün uzmanlık kapsamı dışındaki ifade özgürlüğü, demokraside herhangi bir yurttaşından farklı olmayan bir biçimde siyasal konularda hiçbir kaygıya kapılmadan düşünce ve kanaat bildirme koruması altında olduğu gibi, ayrıca onu mesleki kariyerinin zarar görmesi yönünde etkilememesi anlamına da gelmektedir⁹.

Burada açıklanan hukuki görüşün bir doğal neticesi de, bilim insanlarının geliştirdikleri düşünceleri üniversite dışında da özgürce ve kaygı duymaksızın ifade edebilmeleridir. Üstelik bu keyfiyet mahkeme kararlarıyla somutlaşmıştır. “Örneğin, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (AİHM), Mustafa Erdoğan v. Türkiye kararında, dönemin Anayasa Mahkemesi üyelerine yönelik oldukça sert nitelikteki eleştiriler bağlamında, akademik özgürlüğün, yalnızca akademik ve bilimsel araştırmalarla sınırlı olmadığını, akademisyenlerin kendi araştırma, uzmanlık ve yetkinlik alanlarında sahip oldukları görüş ve fikirleri özgürce ifade edebilmesini ve özel olarak da kamusal kurumları eleştirebilmesini kapsadığını belirtmiştir. AİHM, Taner Akçam kararında ise, Akçam’ın cezai soruşturma konusu olan ve Ermeni meselesine dair yazısının akademik niteliği olmayan bir gazetede yer almasına karşın, bir tarih profesörü olmasını göz önüne alarak, hakkında başlatılan ve takipsizlikle sonuçlanan soruşturmanın, onu akademik çalışmalarında kendi kendini sınırlandırmaya zorlayabileceğini belirtmiş, 301. maddeden soruşturma açılmasının ya da her an bu yönde bir tehdidin varlığının ifade özgürlüğünün kullanılması üzerinde yaratacağı caydırıcı etkiye vurgu yapmıştır¹⁰.” Bu gelişmelerin bir uzantısı olarak AYM’nin ifadeleriyle akademik özgürlüğün “özgür düşünce ve özgür çalışmaya elverişli bir ortam”da “gerçeği bulma” ve “yurttaki hareketleri izleyip eleştirme” amaçlarına yöneldiği kabul edilmiştir¹¹.

⁷ Pınar Dikmen, a.g.e., s.3

⁸ Aynı eser, s.3

⁹ Aynı eser, s.3

¹⁰ D. Çiğdem Sever ve Berke Özenç, “Akademik Özgürlükler” Güncel Hukuk 13, (Şubat 2016)

¹¹ Aynı eser, tırnak içindeki ifadelerin kendileri yazarlar tarafından tırnak içine alınmış, ancak altları tarafımızdan çizilmiştir.

Ülkemiz maalesef zaman zaman sadece kendi fikirlerini ve kanaatlerini beyan ettikleri için, hakaret içermediği ve hiçbir şiddet eyleminde bulunmadıkları veya şiddet kışkırtıcılığı (*incitement*) yapmadıkları halde, sağ ve sol eğilimli olarak kabul eden bilim insanlarının saldırıya uğramalarına ve hatta katledilmelerine tanıklık etmiştir. Yine ülkemizde ortaya çıkan olaylar ve vahim gelişmeler karşısında 1960'lardan itibaren bilim insanları tarafından bildiri yayınlanması söz konusu olmuş ve hatta zaman zaman bir bildiri enflasyonu yaşanmıştır. Yine ülkemizde ortaya çıkan olaylar ve vahim gelişmeler karşısında 1960'lardan itibaren bilim insanları tarafından bildiri yayınlanması söz konusu olmuş ve bu tür bildirimler hakkında ceza davalarının açıldığına şahit olunmuştur. Son haftalarda yayınlanan benzer bir bildiri hakkında akademisyenleri hedef alan bir soruşturma söz konusu olmuş, bazıları işlerinden kovulmuştur. Bildiriyi imzalayan akademisyenlerden dördü hakkında tutuklama kararı verilmiş ve haklarında Terörle Mücadele Kanununun 7/2 maddesine aykırılıktan ceza davası açılmıştır. Terör propagandası yapmak suçundan dolayı soruşturma açılmaması ve suçlanmamaları gerekirken aksine akademisyenler için tutuklama kararı verilmesi emsalsiz ve vahim bir gelişmedir¹².

Bu örnekte olduğu gibi ileri sürülen fikirler, varılan sonuçlar, rahatsız edici ya da kışkırtıcı bulunsa dahi, şiddete davet ve hakaret içermedikçe düşünce özgürlüğü kapsamında ele alınmalıdır. Düşünceye yine düşünce ile cevap vermek anlayışı yerleştirilemezse, kaçınılmaz olarak ifadeye karşı şiddetin tercihi desteklenmiş olacaktır¹³.

Ne vahimdir ki bu gelişme Türk Ceza Hukuku'nun önde gelen akademisyenlerinden Prof. Dr. Uğur Alacakaptan'ın 2000 yılında yaptığı demokratik hukuk devletinde Ceza Hukuku'nun anlamını vurgulayan öneriden 16 yıl sonra gerçekleşmektedir. Alacakaptan yaptığı öneride "Ceza Hukuku; liberalleşerek, temel hak ve özgürlükleri baskı altında tutmanın [aracı] değil, bunlara; kamusal ya da özel odaklardan ve güçlerden gelebilecek saldırı ve müdahalelere karşı eşit biçimde ve ayırım gözetmeyen etkin bir koruma sağlayacak bir araç haline dönüşmelidir¹⁴" demiştir. Ayrıca bunun uzantısı olarak

¹² Aysel Çelikel, "Düşünce Özgürlüğü ve Akademik Özgürlükler" Güncel Hukuk 12, (Şubat 2016)

¹³ Aysel Çelikel, aynı eser. İfade özgürlüğü ile ilgili AYM ve AİHM kararlarından alıntılar Ek2'de sunulmuştur.

¹⁴ Uğur Alacakaptan. "Fikir ve Düşünce Özgürlüğü ve Tehlike Suçları, Çağdaş Batı Hukukunda Bu Konudaki Düşünce ve Uygulamalar, Türk Uygulaması Değerlendirilmesi" (12-16 Ocak 2000 Ankara Barosu. Hukuk Kurultayı 2000. 12-16 Ocak, Ankara. Kitap 2, sayfa 6)

da “Ceza Hukuku’nun, böyle bir araç kimliğine kavuşabilmesi ya da dönüşebilmesi için, öncelikle; düşünce farklılıklarını bastıran ve demokratik çoğulculuk ile bağdaşmayan her çeşit siyasal nitelikteki suçlardan arındırılması, gerçek anlamda anti sosyal karakter taşımayan eylemlerin suç olmaktan çıkarılması ve demokratik-toplumsal-hukuk devleti hedefini gerçekleştirmenin, toplumsal tecanüs, yani bağdaşıklık sürecinin harekete geçirilmesinin, çeşitli toplumsal çıkarların aracı olması gerekecektir ¹⁵ ” diye eklemiştir. Bugün geldiğimiz noktada yapılan uygulamanın Alacakaptan’ın demokraside Ceza Hukuku uygulaması ile taban tabana zıt olduğuna tanıklık ediyoruz, ne acı! Alacakaptan, Ceza Hukuku’nun, siyasal erkin baskı ve siyasal keyfiliğinden toplumu ve bireyi koruyan bir araç olarak, demokrasinin yerleşmesi ve sürdürülebilmesinde bir etken olduğuna işaret etmektedir. Oysa bizdeki uygulama, yine Alacakaptan tarafından ifade edilen geleneksel suç ve ceza ilişkisine indirgenerek, demokrasiyi aşındıran bir içerikte uygulanmaya devam ediyormuş gibi gözükmektedir: Alacakaptan’ın ifadesiyle “günümüzün Ceza Hukuku; yasalara ya da en geniş anlamda yukarıdan indirilen kurallara uymayı ya da uymamayı suç sayıp, cezalandırmanın hukuku olmamalıdır. Sayın Prof. Dr. Çetin Özek’in büyük bir isabetle belirttiği gibi; “geleneksel ceza hukuku anlayışına göre; failin ceza görmesinin nedeni, norma aykırı davranmış olmasıdır. Böyle olunca da, normu koyan siyasal erkin menfaati; korunan hukuksal menfaat olmaktadır.” “Menfaat siyasal erkin olunca, bu erk; suç tanımı yapmak, yaptırımını göstermek, seçeceği cezayı çektirmek ve ondan önce de yargılamakta, sübjektif hak sahibi olmaktadır. Bu yaklaşım, insan hakları temeline dayanan çağdaş ceza hukuku ile bağdaşmaz, uzlaşamaz ¹⁶ .” Nitekim sık sık gördüğümüz gibi uzlaşmamakta ve hukuk siyasal erk elinde ifade özgürlüğü başta olmak üzere her türlü özgürlüğün önünde bir engel haline gelmektedir. Alacakaptan’ın önerisi açıktır: “Ceza hukuku “**cezalandırma**” hukuku olmaktan çıkmıştır, çıkarılmalıdır. Bireyin haklarını koruyan ve **bireylere güvence sağlayan** hukuk olmalıdır¹⁷.”

Alacakaptan daha genel siyasi bağlamda bir uyarıda da bulunmaktadır: “II. Dünya savaşının mimarları “*siyasal güç*” olarak, ceza hukukunu ilgilendiren “*hukuka aykırılık*” alanını kendi dünya görüşlerine göre belirlemişler ve yasaları buna göre üretmişlerdir. Örneğin 1930 İtalyan Ceza Yasasında da Führer’in

¹⁵ Aynı eser, s.6 Alıntıda altı çizili olan ifade tarafımızdan altı çizilerek dikkate sunulmuştur.

¹⁶ Aynı eser s.7. Burada koyu yazılan kısım eserden olduğu gibi alınmıştır.

¹⁷ Aynı eser

kendince koyduğu hukuk düzeninde “yasallık” vardı. Geçmişte siyasal gücün “siyasal” tercihlerine göre, siyasal gücün niteliğine, amacına, ideolojik temeline, koyduğu anayasal sisteme uygun olarak yasalar yapılmıştır. İtalya’da *Faşizmin*, Almanya’da *Nazizmin* egemen olmasını sağlayan, oluşturdukları yasal düzenlemelerdir. Ceza hukukunu ilgilendiren hukuka aykırılık “salt yasa” ile yaratılamaz¹⁸.” Bu durumda Ceza Hukuku’nu ya demokratik hukuk devleti için ya da otoriter bir siyasal sistemin gelişmesi için kullanmak mümkündür. 21. Yüzyıl Türkiye’sinde bu iki yoldan hangisinde yol alınacağı konusunda bir kavşağa gelmişe benziyoruz. Burada atılacak adımlar hangi yönde daha güçlü bir ivmeye sahip olacağımızı da önümüzdeki günlerde gösterecektir. Umudumuz, yol yakinken Alacakaptan’ın demokratik hukuk devletinde Ceza Hukuku önerisine nihayet kulak kabartılmasıdır¹⁹.

Sonuç: Gerçek, Bilgi, Güç, Gelişme ve Özgür Demokrasi

“Barika-i hakikat müsademe-i efkârdan doğar” denilirken, fikir ve kanaatlerin herhangi bir kaygı ve korku olmadan ifadesinin gerçeğe dayalı bilgiye ulaşmakta ne derecede etkili olduğu vurgulanmaktadır. Doğadaki ve toplumdaki gerçeği aramaya odaklanmış etkinliklerin oluşturduğu bilimsel çalışmaların sürdürülebilmesi ve gelişmesi de, ifade özgürlüğünün en ziyade korunup saygı duyulduğu ortamlar olan hukuk devletine dayalı özgür demokrasilerde mümkün olmaktadır. Özgür demokrasi olma amacına yöneldiğini yaptığı uluslararası antlaşmalarla da vurgulayan Türkiye’de, herhangi bir şiddet kışkırtıcılığı ve hakaret içermeyen her kanaat ve düşünce ifadesi, ne kadar değişik, yadırgatıcı, eleştirel, incitici ve toplumun çoğu için farklı bir bakış açısına sahip ve hatta yanlı olarak kabul edilirse edilsin, kaygı ve korku olmadan söylenebilmelidir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ikincisine dayanarak hüküm veren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkememiz (AYM) de, düşüncelerin ifadesi özgürlüğüne aynı yaklaşımı içtihatlarında sergilemektedirler. Ayrıca, yüzyılımızın hukuk devletine dayanan özgürlükçü demokrasilerinde Ceza Hukuku toplumdaki bireyleri ve toplulukları güçlü ve muktedir olanlardan korumak için bir araç olarak kabul edilmektedir. Ceza Hukuku özgürlükçü demokrasilerde muktedir olanın düşünce, çıkar ve eğilimleri dışında kalan veya ona ters düşen ve muhalefet eden her

¹⁸ Aynı eser

¹⁹ Türk Ceza Hukuku derneğinin ilgili açıklaması <http://www.tchd.org.tr> adresinden görülebilir

düşünce, ifade ve eylemde suç arama, bulma ve cezalandırma aracı olarak kullanılmaz, kullanılamaz. Bu tür bir yaklaşım II. Dünya Savaşı öncesinin dünyasında ve demokrasi dışı rejimlerde kalmıştır. Kopenhag Kriterleri'ni hayata geçirme vaadi ile Avrupa Birliği üyeliği hedefine yönelen ülkemizdeki hedef hukuk devletiyle uyumlu bir özgürlükçü demokrasi olmaktır. Ne kadar zor ve zahmetli de olsa, ifade özgürlüğünün korunması, (bilimsel gerçeklere ulaşılmasına veya doğru bilgilerin edinilmesine ve onlara dayanarak oluşturulan hükümet politikalarıyla yönetilmemize olanak sağlayacaktır. Bu durumda da genel kabul görececek olan politikalar bir yandan iktisadi gelişmemizi artırırken, bir yandan da Türkiye'nin yumuşak güç olarak daha muktedir olmasına da hizmet edecektir. Nobel ödüllü iktisatçılardan Amartya Sen'in deyimiyle özgürlükler iktisadi kalkınmanın tek ve en güvenilir aracıdır, hatta "iktisadi kalkınma özgürlüklerden ibarettir²⁰".

Güvenlik koşullarının ağırlığına karşın özgürlükçü demokrasilerde ifade özgürlüğü başta olmak üzere haklar ve özgürlüklerin korunmasına büyük duyarlılık gösterilmesi de bundandır. Şiddet kışkırtıcılığı ve hakaret içermediği halde, kamuoyunda "Akademyenler Bildirisi" diye anılan iki bin kadar akademisyen tarafından imzalanan veya desteklenen bildirinin eleştirilmesi, hatta incitici olacak ölçülerde karşıt fikirlerle yerilmesi, hakaret ve şiddet kışkırtıcılığı içermediği sürece fikre karşı fikirle yapılan bir müsademe olup demokrasinin genel ilkeleri açısından meşru ve hatta doğal kabul edilebilir. Ancak, fikir özgürlüğüyle ilgili bir hakkın kullanılmasından dolayı insanların, şiddet kışkırtıcılığı yapmadıkları halde tutuklu yargılanmaları, AİHM ve AYİM içtihatları ile çeliştiği gibi, özgürlükten beklenebilecek yararları da örseleyecek bir girişimdir. Bu tür yargı uygulamalarının hem özgürlükçü demokrasinin gelişmesine, hem de iktisadi kalkınma gibi kamu yararına olacak gelişmelere zarar verici mahiyette olması kaygı uyandıracak bir gelişmedir. AB ile yakınlaşma politikalarının gündemin başköşesine alınmış olduğu bir aşamada ortaya çıkması da fevkalade düşündürücüdür. Bu vesileyle Türkiye'de zaten zor yetişen bilim insanlarını birer günah keçisi olarak her gün itibarsızlaştıran, şeytanileştiren ve ötekileştiren bir dilin ülkemizde yaygınlaşmasının kamuya ve ülkemizin gelişmesine ne yarar sağlayacağını da anlamaktan aciziz. Ülkemizin yumuşak

²⁰ Amartya Sen, Development as Freedom, (Oxford, New York: Oxford University Press, 2001).

gücü daha fazla zarar görmeden girilmiş olan bu yoldan geri dönülmesi ümit ve arzumuzu kamuoyumuz ile paylaşmayı bir görev addediyoruz.

Bilim Akademisi İnsan Hakları ve Etik Komisyonu

Not: Metnin kaleme alınması sırasında hukuki konularda Komisyonumuza yardım etmiş olan sayın Av. Fikret İlkiz'e katkılarından dolayı ayrıca teşekkür etmek isteriz.

Ek 1

TERÖRLE MÜCADELE KANUNU ve İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

YARGITAY 16. CEZA DAİRESİ E. 2015/2742 K. 2015/2316 T. 17.7.2015 SAYILI KARARINDAN.

“İfade özgürlüğü terörle mücadele kapsamında en çok müdahale ve sınırlamaya maruz kalan temel haklardandır. Nitekim 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 7/2. maddesindeki propaganda yasağı bu duruma örnek teşkil etmekle birlikte kanun koyucu madde de zaman zaman yaptığı değişikliklerle özgürlüğü genişletmiştir. Bu amaçla 11.04.2013 tarih ve 6459 sayılı **Kanunun 8. maddesi ile yapılan değişiklik sonucu; terör örgütünün propagandası suçunun oluşabilmesi için; örgütün "cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da teşvik edecek şekilde" yapılması zorunlu kılınarak**, sınırlamanın AİHS uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. (...) T.C. Anayasasının 90 /son maddesine göre "usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konularda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır. (...)

Temel hak ve hürriyetlere ilişkin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine ekli protokoller Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmıştır. Anayasal düzenleme karşısında, ifade özgürlüğüne ilişkin Avrupa Sözleşmesinin 10. maddesi bir iç düzenleme şekline dönüşmüştür. (...)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de; kişinin hakkı ile toplumun çıkarı ve özellikle kişinin temel ifade özgürlüğü hakkı ve demokratik toplumun terör örgütlerinin faaliyetlerine karşı kendini korumaya ilişkin meşru hakkı arasında bir denge kurulması ihtiyacını beraberinde getirmektedir. (Zana v. Türkiye) Devletlerin terör ile mücadelesinin zorluklarına vurgu yaparak, müdahalenin acil bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanıp kaynaklanmadığı, hedeflenen meşru amaca uygun olup olmadığını, devlet yetkililerince ileri sürülen gerekçelerin ilgili ve yeterli bulunup bulunmadığı ortaya konulmalıdır (Yılmaz ve Kılıç/ Türkiye davası). (...)

Terör ile mücadele kendine özgü bir takım zorlukları barındırdığından devletler bu mücadelede daha geniş bir takdir marjına sahip olduğu kabul edilmekle birlikte terör ile mücadele de bir hukuk rejimidir. **Uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin ihmal edilebileceği bir alan değildir.”**

Ek 2

AYM VE AİHM KARARLARINDAN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE İLGİLİ ALINTILAR

İfade özgürlüğüyle devletin ve toplumun bir kesiminin aleyhinde olan, onlara çarpıcı gelen veya onları rahatsız eden düşünceler de güvence altına alınmış olup bu durum demokratik toplumun temeleni oluşturan çoğulculuk, hoşgörü ve açık görüşlülüğün gereğidir (AYM B. No: 2013/2602, 23.01.2014, para.42,)

Kamuoyunu yakından ilgilendiren ve siyasi nitelikteki ifadeler bakımından ifade özgürlüğü hakkı çok güçlü bir güvencedir. Zira siyasal tartışma özgürlüğünün demokratik toplum kavramının tam merkezinde olduğu kabul edilmiş, (AİHM Lings/Avusturya, no. 9815/82, 08.07.1986) siyasi konulara ilişkin ifadeleri zorlayıcı nedenler olmadıkça sınırlama getirilmemesi, sınırlamaların kapsamının dar olarak yorumlanması gerektiği tespit edilmiştir. (AİHM'si Feldek/Slovakya, B. No: 29032/95, 12.7.2001, para. 83, Sürek/Türkiye (1) no. 26682/95, para 61,)

AİHM birçok kararında siyasal söylem ve kamuoyunu ilgilendiren konularda AİHS 10/2. maddesinin ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına hiçbir şekilde yer vermediğini hatırlatmıştır. (Dink/ Türkiye, no:2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09, 7124/09, 14.09.2010, para.133).